

Универзитет Алфа, Академија уметности, Београд

DOI 10.5937/kultura1445188J
УДК 316.776:004.5 Манович Л.

прегледни рад

НОВИ МЕДИЈИ ИЛИ НОВИ ИНТЕРФЕЈСИ? О КОНЦЕПТУ ИНТЕРФЕЈСА У ТЕОРИЈИ НОВИХ МЕДИЈА ЛЕВА МАНОВИЧА

Сажетак: Аутор се бави концептом интерфејса који је Лев Манович (*Lev Manovich*) формулисао у својој књизи *The Language of New Media* (Језик нових медија). Манович користи израз „културални интерфејс” (*cultural interface*) да означи различите начине репрезентације дигиталних објеката културе који у савремено доба, по његовом мишљењу, немају јединствену, инхерентну материјалну форму. Критички се анализира та теза, којом се интерфејс изједначава са медијем као средством или материјалом уметничке експресије. Проблематизује се и Мановичев семиолошки приступ у оквиру кога се рачунарски интерфејс дефинише као „код” и аргументује потреба за новим, не-семиотичким оквиром, у којем би био постулиран интерфејс као најзначајнији савремени теоријски појам.

Кључне речи: интерфејс, медиј, комуникација, код, филм

У теорији медија је, након „нових медија”, у последњих десетак година, појам *интерфејс* (енгл. *interface*) добио значајно место. У техничким наукама, одакле је преузет, *интерфејс* означава посебан део рачунарског система који омогућава комуникацију два физички или логички различита елемента. Међутим, његово значење у теоријама медија

најчешће није стриктно одређено на овај начин, већ је преузето из свакодневног говора, где ова именица означава ситуацију, област, место или начин преклапања два објекта или феномена у којима се дешава њихов међусобни утицај. Као глагол, *to interface* у енглеском језику може да значи и *комуницирати*, *повезати се* или *сарађивати са* другом особом или објектом. У малом броју теорија у којима је прецизније одређено његово значење, овим појмом се обично назива специфичан *медиј* који омогућава комуникацију човека и рачунара. При томе се углавном мисли само на *графички кориснички интерфејс* (*Graphic User Interface, GUI*), што је назив за софтверски део рачунарског система који омогућава човеку да комуницира са рачунаром уз помоћ манипулације графичким елементима којима су репрезентоване његове функције и садржаји.

Због тога што није прецизније одређен у односу на сродни појам *медија* („нових медија”), који је одавно оптерећен бројним значењима, не уочава се теоријски потенцијал који *интерфејс* може да оствари у реконцептуализацији теорије медија.¹ Да бисмо помогли што прецизнијем теоријском одређењу *интерфејса*, истражујемо схватање овог појма (концепта и термина) у теоријама медија у којима му је посвећена већа пажња. Једна од таквих је и теорија нових медија Лева Мановича (Lev Manovich).

Манович је професор рачунарских наука и аутор бројних књига на тему „нових медија”. Он предлаже осам могућих пропозиција за дефинисање „нових медија”. То су: нови медији као нови објекти културе и нове парадигме; нови медији као рачунарска технологија која се користи као платформа за дистрибуцију садржаја; нови медији као дигитални подаци контролисани софтвером; нови медији као мешавина постојећих културних конвенција и конвенција софтвера; нови медији као естетика која прати почетну фазу у развоју сваке нове комуникационе технологије; нови медији као брже извршавање алгоритама; нови медији као метамедији; нови медији као паралелна артикулација сличних идеја у уметности и рачунарству из доба после Другог светског рата.²

---

1 Појам *медиј* је толико често дефинисан током последњих двадесетак година да је тешко рећи шта данас он прецизно означава. Обично се под овим појмом подразумевају средства уметничког изражавања, средства тренутне размене информација и/или средства за складиштење информација.

2 Више о дефинисању нових медија погледати у: Manovich, L. *New Media From Borges to HTML*, in: *The New Media Reader*, eds. Wardrip-Fruin, N. and Montfort, N. (2003), Cambridge, Massachusetts: The MIT Press. Ако није другачије назначено, сви наредни цитати из стране литературе су превод аутора овог текста.

Манович свој приступ новим медијима дефинише као *студије софтвера* па каже: „Да бисмо разумели логику нових медија, треба да се окренемо рачунарским наукама. Можемо очекивати да ћемо тамо наћи нове термине, категорије и операције које карактеришу медије који су постали програмбилни. Од студија медија се померамо ка нечему што може бити названо ‘софтверским студијама’ – од теорије медија ка теорији софтвера.”³ Нови концепти који се могу, по Мановичу, преузети из рачунарских наука су, пре свих, *интерфејс* и *база података*.⁴

У својој, за питање интерфејса, до сада најбитнијој књизи – *The Language of New Media (Језик нових медија)*, Манович се опширно бавио рачунарским интерфејсом као *интерфејсом културе (cultural interface)*. Наиме, Манович сматра да су рачунари током 1990-тих, са популарношћу Интернета, променили улогу, па су од специфично техничког апарата (калкулатора, симболичког процесора, манипулатора сликама, и слично) постали „филтери целокупне културе”.⁵ Пошто интерфејси омогућавају приступ дигитализованим садржајима на рачунару, они су за њега примарни сегмент у проучавању рачунарског посредовања културе.

Иако се залаже за окретање теорије медија ка техничким наукама, Манович ипак природу интерфејса одређује у класичним, семиотичким категоријама. Он тврди да „рачунарски интерфејс делује као код који носи културне поруке у разноврсним медијима.”⁶ У семиотичким теоријама информација, код се у општем смислу дефинише као „систем разлика или сличности које остају константне кроз серије порука”.⁷ Другим речима, код је правилност која се примењује на стварање и читање синтагме у било ком медију. „Код је комбинација знакова која омогућава разумевање слике, скулптуре, песме, музике, одеће, кулинарских обичаја, магијских формула.”⁸ У семиотици Умберта Ека (Umberto Eco), „која

---

3 Manovich, L. (2001) *The Language of New Media*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, p. 48. (курзив у оригиналу).

4 У овом тексту ће бити речи само о концепту интерфејса а о Мановичевом схватању базе података погледати више у: Манович, Л. (2001) База података као симболичка форма, *Метамедији, избор текстова*, приредио Дејан Сретеновић, Београд: Центар за савремену уметност, стр. 103-136.

5 Manovich. L. *The Language of New Media*, p. 64.

6 Исто.

7 *New Vocabularies in Film Semiotics*, eds. Stam, R., Burgoyne, R. and Flitterman-Lewis, S. (1993) London, New York: Routledge, p. 30.

8 Шуваковић, М. (1999) *Појмовник модерне и постмодерне ликовне уметности и теорије после 1950. године*, Београд, Нови Сад: САНУ, Прометеј, стр. 303.

синтетизује англосаксонску семиотику, структуралистичку семиотику сосировске традиције и теорију информација”,⁹ код је кључни концепт – њиме је објашњено како елементи два система постају усклађени да би између њих уопште и могло доћи до неке интеракције. Та два система могу бити и човек и рачунар.

Лингвистика је преузела концепт кода који је постао синониман са језиком. Пошто се језик може дефинисати као „склоп кодова” могли бисмо рећи да се кодови (схваћени као нека врста „менталног шаблона” примењеног на знаке) према знацима односе као што се знаци односе према својој *референци* тј. објектима које заступају. Другим речима, ако бисмо у семиотици знаке могли посматрати као интерфејсе одсутних објеката (јер нам *референца* постаје чулно доступна тек као знак), тада би се кодови могли сматрати интерфејсима знакова. Манович делује у складу са Ековим ставом по којем „објекат (референца) на који указује знак не улази у домен семиотичког истраживања”¹⁰ па његова семиотика интерфејса не укључује дигиталне објекте, што је образложено тезом о *нетранспарентности кодова*. Рећи да су кодови *нетранспарентни* значи тврдити да гледајући „кроз” интерфејс (културе) не можемо видети објекат (културе). Другим речима, сам интерфејс постаје објекат (културе). У епистемолошком смислу то значи да код тј. интерфејс, представља границу нашег система сазнања. Одатле следи да је код у апсолутном смислу „лажан”, јер никада не можемо сазнати објекат културе какав је он *по себи*. Манович то потврђује позивајући се поново на Умберта Ека: „који је дефинисао знак као нешто што може да се користи да би се рекла лаж”.¹¹

У основи Мановичевог става да су кодови нетранспарентни стоји *Сапир-Ворфова хипотеза* (Edward Sapir, Benjamin Lee Whorf) по којој је људско мишљење одређено кодом природних језика па „говорници различитих природних језика различито опажају и мисле о свету.”¹² Манович изводи аналогију у функцији језика и интерфејса па закључује да они: „лишавајући различите медије њихових оригиналних карактеристика намећу овима сопствену логику.”¹³ Укратко: „далеко од тога да је транспарентни прозор у податке на рачунару, интерфејс носи са собом своју сопствену

---

9 Исто.

10 Исто.

11 Lev Manovich, *The Language of New Media*, p. 170.

12 Исто, стр. 64.

13 Исто.

поруку.”¹⁴ На основу оваквог својства интерфејса могли бисмо закључити (што Манович не чини): „Интерфејс је порука,” а не „Медиј је порука.”, као што је тврдио Маршал Маклуан (Marshall McLuhan).¹⁵

Навећи део књиге који је везан за интерфејс, Манович је посветио кôдовима које интерфејси културе присвајају од претходних, доминантних облика културе. Он их опширно анализира и описује. По њему су филм, штампана реч и класични, „традиционални” људско-рачунарски интерфејс (*HCI – human-computer interface*) „три главна резервоара метафора и стратегија за организовање информација”.¹⁶ Треба одмах уочити разлику у функцији коју је имао „традиционални ХЦИ”,¹⁷ као интерфејс оперативног система или софтверских апликација, од његове функције као *интерфејса културе* тј. дела општег људско-рачунарског интерфејса за представљање културних објеката. Уз то, *ХЦИ* се и по врсти разликује од филма и штампе: „*ХЦИ* је систем контрола којима се управља машином; штампана реч и филм су културне традиције, посебни начини за бележење људске меморије и људског искуства, механизми за размену информација у култури и друштву.”¹⁸ Но, данас, у доба дигиталне технологије, и филм и штампа су, као и ХЦИ, само један од облика интерфејса, сматра Манович, иако су историјски били везани за специфичну врсту података коју су репрезентовали. „Сваки има своју граматику акција, сваки долази са својим метафорама, сваки нуди специфичан физички интерфејс. Књига или магазин су чврсти објекти који се састоје од посебних страница; акције укључују прелазак са странице на страницу, линеарност, обележавање сваке странице и коришћење садржаја. У случају филма, његов физички интерфејс је специфичан архитектонски аранжман биоскопа; његова метафора, прозор отворен у виртуелни 3-Д простор.”¹⁹

---

14 Manovich, L. *The Language of New Media*, p. 65.

15 Маклуан је фразу о медију као поруци формулисао у књизи: Маклуан, М. (1971) *Познавање општина – човекових предужетака*, Београд: Прогноза.

16 Manovich, L. *The Language of New Media*, p. 72.

17 „ХЦИ (HCI) укључује физичке уређаје за уношење (input) и излаз (output) као што су монитор, тастатура и миш. Он се такође састоји од метафора које се користе да се концептуализује организација компјутерских података. На пример, *Machintosh* интерфејс који је Apple представио 1994. године је користио метафоре датотека (files) и фасцикли (folders) постављених на радну површину (desktop)”, Исто, стр. 80.

18 Исто, стр. 72.

19 Исто, стр. 73.

И поред тога што Манович поступа теоријски оправдано, држећи се претходно изнесеног става по којем објекти репрезентације нису предмет семиотике интерфејса, било би корисно да је прецизирао у односу на који објекат тј. „референцу“, књига и биоскоп врше функцију интерфејса. Боље бисмо разумели његове концепте интерфејса и медија (посебно њиховог међусобног односа) ако би јасно било наведено шта је објекат који је репрезентован физичком књигом као интерфејсом – да ли је то идеја, прича или текст? Такође, нејасан је референтни оквир у којем архитектура биоскопа остварује функцију физичког интерфејса филма. Чини нам се да биоскоп може бити схваћен као перцептивни интерфејс, у смислу физичке површине неопходне за опажање слике (и звука). Тако схваћеном концепту биоскопа као интерфејса одговарају аналогни појмови у Ековој семиотици, па бисмо могли рећи да он функционише као *перцептивни код* (перцептивни интерфејс). Ако бисмо дали себи слободу и даље интерпретирали Мановичеву идеју (перцептивних) кодова као интерфејса, могли бисмо рећи да филмској причи интерфејс могу бити и глумци, костими, сценографија, положаји и покрети камере, начин монтаже и све оно што се назива *изражајним средствима филма*. Аналогија са Ековом семиотиком не би била нарушена, па бисмо користећи његове термине могли рећи да се ту ради не само о *перцептивним* него и о *иконичким* и кодовима *препознавања*. Међутим, ништа од овога Манович у својој књизи не чини. Његов концепт интерфејса није значајније развијен у правцу који не би укључивао рачунарску репрезентацију објеката кутуре. Тако да се даље он усмерава ка једној, у суштини естетичкој, расправи о интерфејсу, искључиво у оквиру питања о репрезентацији дигиталних објеката.

Наиме, рачунарска култура је, по Мановичу, омогућила конструкцију бројних интерфејса за један исти садржај, што до њене појаве није било могуће. Тако, данас, исти подаци могу бити репрезентовани као дводимензионални графикон али и као интерактивни простор кроз који се можемо „кретати“. Исто тако, веб сајт може имати више верзија у зависности од брзине везе или врсте уређаја којим му корисник приступа. На крају, и уметничко дело нових медија такође има два слоја – садржај и интерфејс: „Стара дихотомија *садржај – форма* и *садржај – медиј* може бити сада схваћена као *садржај – интерфејс*.“²⁰ То значи да је садржај уметничког дела независан од његове форме, па: „у некој идеалној области без медија, садржај постоји пре своје материјалне

---

20 Исто, стр. 66, (курзив у оригиналу).

експресије.”²¹ Израз *садржај уметничког дела* можемо схватити као назив за уметничку идеју или концепт дела који самостално постоји у глави уметника а тек накнадно бива репрезентован неким материјалом тј. интерфејсом. Манович, заправо, изједначава интерфејс са медијем као средством експресије идеје тј. материјалом уметничког изражавања. Он тврди да су до појаве рачунара материјал и идеја дела били нераздвојиви, другим речима да ниво интерфејса није постојао. „Са новим медијима, садржај рада и интерфејс се разликују. Због тога је могуће креирати различите интерфејсе за исти материјал.”²²

Због тога што није установио стриктну концептуалну разлику између медија и интерфејса, Манович, очигледно, не увиђа да би и за неке „старе” медије могао рећи да су имали више интерфејса. Филм је, рецимо, готово од свог постанка, имао два интерфејса – визуелни и звучни.²³ Манович увиђа специфичност филма али закључује да је филм мултимедиј²⁴ док би, следећи сопствену логику (интерфејс = форма, садржај = уметничка идеја/концепт) могао закључити да филм није мултимедиј већ „мулти-интерфејс”.

Да се Мановичеви концепти медија и интерфејса суштински не разликују, односно, да се могу свести на један, показује и његово позивање на књигу *Remediation (Ремедијација)*, Џеја Болтера (Jay David Bolter) и Ричарда Грусина (Richard Grusin). Ова два аутора су формулисали концепт *ремедијације (remediation)* по којем су медији „оно што врши ремедијацију”²⁵ а сама ремедијација је процес превођења, прерађивања и преобликовања једних комуникационих медија од стране других, и на плану садржаја и на плану форме. На основу таквог схватања природе медија Манович закључује: „Ако мислимо о људско-компјутерском *интерфејсу као о још једном медију*, његова историја и садашњи развој дефинитивно одговарају овој (*Болтеровој и Грусиновој*, прим. О. Ј.) тези.”²⁶ Интерфејс је, дакле, још један медиј, као што

---

21 Исто.

22 Исто, стр. 227.

23 Познати су и бројни експерименти са ослобађањем мириса у току филма од којих је најпознатији Лаубеов (Hans Laube) систем из 1960. године назван „Smell-o-Vision” у којем је током филмске пројекције ослобађан мирис који је одговарао радњи филма. У том случају филм је имао и трећи интерфејс – „мирисни” тј. олифакторни.

24 „Филм је стога оригинални модерни ’мултимедиј’”; Manovich, L. *The Language of New Media*, p. 51.

25 Bolter, J. B. and Grusin, R. (1999) *Remediation: Understanding New Media*, Cambridge: The MIT Press, p. 19.

26 Manovich, L. *The Language of New Media*, p. 89, (курзив О. Ј.).

то може бити и сваки други елемент комуникационог низа који врши преобликовање претходног садржаја, односно ремедијацију. Прихватајући концепт ремедијације, Манович дефинитивно, у комуникационом погледу, изједначава по функцији медиј и интерфејс (јер оба врше ремедијацију), те тако руши концепт интерфејса а да га још није ни успоставио. Морамо се запитати чему служи преузимање појма *интерфејс* из рачунарске технике ако се њиме не жели указати на неки другачији садржај од оног који је обухваћен појмом медиј („нови медији”).

Мановичев рад је некохерентан не само у погледу употребе појмова медиј и интерфејс него и других. Он назива веб стране, ЦД-РОМ и рачунарске игре једанпут „новомедијским објектима” а потом интерфејсом.²⁷ На једном месту каже: „Да бих био јасан, користим (*изразе*, прим. О. Ј.) ’филм’ и ’штампана реч’ као пречице. Они стоје не за одређене објекте, као што су филм или новела, него за ширу културну традицију (можемо користити и термине као што су ’*културне форме*’, ’*механизми*’, ’*језици*’ или ’*медији*’).”²⁸ Дакле, осим што није јасно каква је разлика интерфејса и медија, није јасно ни да ли је сам медиј језик или, пак, медиј има свој језик (и да ли интерфејс чини тај језик)? Проблем је у томе што код Мановича и појам *језик* има нејасно значење. Он каже да тај појам: „нема значење повратка у структуралистичку фазу семиотике”²⁹ већ да га користи јер су: „многе студије нових медија и киберкултуре усмерене на њихову социолошку, економску и политичку димензију, а за мене је важно да користим реч *језик* да бих указао на различито усмерење овог рада: нове конвенције, понављајуће шаблоне дизајна и кључне форме нових медија.”³⁰ Зар не би било логично урадити управо супротно – не користити лингвистичке и семиотичке термине, као што је *језик*, који су већ постали традиционални у теорији медија, ако се жели указати на иновативно теоријско усмерење свог рада?

Сматрамо да теоретичар нових медија који жели да постави нови теоријски оквир свог истраживања (за Мановича су то *студије софтвера*) мора постулирати и нове појмове. Манович то не чини јер, у суштини, не излази из семиотичких оквира који доминирају теоријом медија већ јако дуго и у којој се специфичан концепт интерфејса до сада и није развио. Стога, посматрати интерфејс као форму или средство

---

27 Исто, упоредите стр. 14, 70, 71.

28 Исто, стр. 71 (курзив О. Ј.).

29 Исто, стр. 12.

30 Исто.

уметничког изражавања тј. у његовом естетичком аспекту, као и рећи да је интерфејс код тј. одредити га у семиотичким категоријама, не доноси ништа ново и не указује на теоријски потенцијал за реконцептуализацију појма *медиј* која му је неопходна. Међутим, указивање на епистемолошку функцију интерфејса у комуникацији, дефинисану ван семиотичког дискурса, уверени смо да би отворило могућност за прецизније формулисање његових дистинктивних својстава и преузимање дела значења који су до сада припадала појму медија.

Пошто је свака комуникација усмерена на опажајни апарат човека, у техничким системима је нужно постојање комуникационог елемента који ће информације (техничке *сигнале*) учинити доступним људским чулима. Управо се то сматра, у општем смислу, функцијом интерфејса у рачунарским наукама. Стога верујемо да је епистемологија перцепције одговарајућа област за концептуализацију интерфејса, јер је, за прецизно дефинисање, потребно посматрати његову комуникациону функцију у равни чулног опажања а не интелигибилног тј. логичког „транспорта” значења.³¹

Интерфејс је, дакле, могуће дефинисати као извор перцептибилних информација а медиј (па и „нови медиј”) као средство њиховог чулног „преноса” до субјекта система. Другим речима, без обзира да ли овај текст читате на папиру или на екрану свог рачунара, ради се само о различитим физичким облицима којима је један те исти садржај учињен доступан вашим чулима (и сазнању). Због тога верујемо да се може с правом рећи да папир, на којем је штампан текст, или екран, на којем је приказан, није („нови”) медиј већ интерфејс. Ако се не начини суштинска дистинкција између медија и интерфејса један од ова два концепта постаје непотребан. Управо је такав случај са Мановичевом теоријом, због чега она и није допринела бољем разумевању интерфејса као теоријског појма већ је њиме само проширено значењско поље *медија* (поред осталог и увођењем нејасног концепта „нових медија”).

ЛИТЕРАТУРА:

Bolter, J. D and Grusin, R. (1999) *Remediation: Understanding New Media*, Cambridge: The MIT Press.

Маклуан, М. (1971) *Познавање општила – човекових продужетака*, превео Ђорђевић, С. Београд: Просвета.

---

31 Теоријским основама за постулирање појма интерфејс у области теорије медија аутор овог чланка опширније се бави у својој књизи „Теорија интерфејса” (Факултет за медије и комуникације, Београд, 2014).

Манович, Л. (2001) *Метамедији, избор текстова*, приредио Сре-
теновић, Д., Београд: Центар за савремену уметност.

Manovich, L. (2001) *The Language of New Media*, Cambridge, Mas-
sachusetts: The MIT Press.

Manovich, L. New Media From Borges to HTML in: *The New Media
Reader*; eds. Wardrip-Fruin, N. and Montfort, N. (2003), Cambridge,
Massachusetts: The MIT Press.

New Vocabularies in Film Semiotics, eds. Stam, R., Burgoyne, R and
Flitterman-Lewis, S. (1993), London, New York: Routledge.

Шуваковић, М. *Појмовник модерне и постмодерне ликовне умет-
ности и теорије после 1950. године*, (1999), Београд, Нови Сад:
САНУ, Прометеј.

Oleg Jeknić

Alfa University, Academy of Arts, Belgrade

*NEW MEDIA OR NEW INTERFACES – THE CONCEPT OF
INTERFACE IN LEV MANOVICH’S’ THEORY OF NEW
MEDIA*

Abstract

The subject of this text is Lev Manovich’s concept of the *interface*, as it is formulated in his influential book *The Language of New Media*. Manovich uses the term *cultural interface* to denote different ways of representation of digital objects of culture in the modern era. In his opinion, the ways of representation of cultural objects are not unique and inherent to specific material form, due to the more than one possible technological method of its representation. Critically analyzing this thesis, the author of this article suggests that Manovich’s notion of interface dabbles the traditional notion of the media, as a means or material of artistic expression. The author considers Manovich’s semiological approach, in which the computer interface is defined as “the code” and argues the need for a new non-semiotic theoretical framework in which the interface would be postulated as an important epistemological concept which can be used for a much needed reconceptualization of the media theory.

Key words: *interface, medium, communication, code, film*